

Základní škola a Mateřská škola Dolní Domaslavice

PROGRAM PROTI ŠIKANĚ

2024/2025

Dle Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21 149/2016) a Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28)

<http://www.msmt.cz/file/38988?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+prevenci+%C5%99e%C5%A1en%C3%AD+%C5%A1ikany>

Úvod

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvlášť zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tam, kde se vyskytuje, dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytvoření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Základem prevence šikanování a násilí je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky a mezi žáky a učiteli.

Charakteristika šikanování

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické, tak i slovní útoky, může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání, také se může realizovat prostřednictvím elektronické komunikace - tzv. kyberšikana (zahrnuje útoky formou e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetových stránkách apod.). Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků skupinou jiných žáků.

Základní formy šikany

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (nadávky, pomluvy, vyhrožování, ponižování).
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (bití, vydírání, krádeže a ničení majetku oběti).
- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické (násilné a manipulativní příkazy).

Program proti šikanování

Tento program je založen na celoškolsním přístupu a zahrnuje jednak specifickou primární prevenci tzn. předcházení problému školní šikany, těžištěm jsou především pravidelná třídní setkávání (třídní hodiny) a výukové předměty a jednak sekundární prevenci tzn. TU, ŠMP, VP diagnostikují a léčí zárodečné a počáteční podoby šikanování, v pokročilém stadiu probíhá spolupráce s odborníky. Součástí programu je krizový plán – společný postup při řešení šikanování.

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí.

Struktura programu

- Společné vzdělávání - všichni pracovníci školy se vzdělávají v oblasti prevence šikanování, účastní se seminářů a kurzů věnovaných problematice šikanování
- Vyučování - vyučující vedou žáky/ně k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka
- Třídní setkávání - pravidelná TS jsou těžištěm prevence šikanování
  - TU pracuje se skupinovou dynamikou třídy, podporuje růst pozitivních vztahů ve skupině, mapuje třídní vztahy
  - zaměřují se na projevy šikanování, TU motivuje žáky/ně ke změně, diskutuje s nimi, hledají
  - TU využívá her pro nácvik nového chování, u malých dětí hraní pohádek, čtení bajek, povídání si o nich
- Školní život mimo vyučování - vyučující a vychovatelky realizují preventivní aktivity i mimo rámec oficiální činnosti třídy např. dětský parlament, družina, mimoškolní aktivity (sportovní soutěže, lyžařský výcvik, divadelní představení, výlety, kroužky ad.)
  - fungování schránky důvěry
- Dozorová činnost - vyučující účinně vykonávají dohled nad žáky/němi o přestávkách, před vyučováním i po jeho skončení a především kontrolují rizikové prostory, kde by k šikanování mohlo docházet
- Ochranný režim – řád školy - obsahuje přísný zákaz násilí mezi žáky, jakékoli projevy šikanování jsou považovány za hrubý přestupek s následným postihem agresora či agresorů
- Spolupráce s rodiči - rodiče jsou informováni o preventivních aktivitách

prostřednictvím třídních schůzek
- jsou jim poskytnuty důležité informace, materiály a letáky

- Školní poradenské služby - ŠMP či VP poskytuje žákům a rodičům poradenské služby, spolupracuje s TU, vyučujícími, odborníky a institucemi
- provádí diagnostiku problémových tříd, předává informace a materiály týkající se šikany
- Spolupráce se specializovanými zařízeními - v případě pomoci při řešení problému šikanování škola (ředitel, TU, VP, ŠMP) kontaktuje specializované instituce a spolupracuje s nimi

Krizový plán (Společný postup při řešení šikanování)

Postup při odhalení šikany

- Odhad závažnosti onemocnění skupiny - a) *počáteční onemocnění* tj. první, druhý a třetí stupeň šikanování (viz Stádia šikanování)
- b) *pokročilé onemocnění* tj. čtvrtý a pátý stupeň šikanování
- Volba strategie vyšetřování podle závažnosti šikany

Strategie vyšetřování (strategie první pomoci)

a) *počáteční onemocnění*

- 5 kroků vlastní strategie:

1. Rozhovor s informátory a oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli konfrontace obětí a agresorů!!!).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi. (Dokud neznáme vnější obraz šikanování a nemáme shromážděné důkazy, nemá smysl s agresory mluvit. Vše zapřou, zpochybní nebo vyvrátí. Navíc dostanou „echo“ a mohou se mstít „bonzákům“.)

- všechny kroky jsou nezbytné, žádný nelze vynechat, pořadí je stále, pouze čtvrtý krok lze podle potřeby měnit

• Zmapování symptomů - tj. nalezení odpovědí na tyto otázky:

1. Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?
2. Kdo je agresor, popřípadě kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor, kdo je aktivní účastník, kdo je agresorem?
3. Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?
4. K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?
5. Jak dlouho šikanování trvá?

- výpovědi je nutné důkladně zapsat a následně vypracovat přehled se jmény iniciátorů, aktérů, agresorů a přesnými údaji kdy, kde, jak a co komu udělali

• Taktika vyšetřování

1. *Zahřívací předkolo*

- slouží k navození atmosféry
- u svědků – podpora, povzbuzení, zajištění pocitu bezpečnosti, ujištění o neprozrazení jejich spolupráce
- u falešných svědků a agresorů – práce s citovým napětím, navodit moment překvapení, šokovat, předkládat důkazy a detailní popisy jeho role při šikanování

2. *Monolog*

- výslechová praktika „zapletení do vlastní lži“
- svědek nebo obviněný agresor musí souvisle vypovídat o tom, co se dělo

3. *Dialog*

- kladení otázek vyšetřovanému žákovi a jeho odpovědi na ně
- práce s citovým napětím, princip „přítlačení ke zdi“ – nabídka polehčujících okolností, když se přizná, v případě dalšího lhaní bude nekompromisně tvrdě potrestán
- rozvracení křivé a lživé výpovědi prostřednictvím rozporů, práce s překry
- práce s vnitřním konfliktem – přesvědčování o zbytečnosti a nevýhodnosti lhaní, „brnkání na citlivou strunu“

4. *Konfrontace*

- při obtížnosti vyšetřování konfrontace mezi svědky, nebo zcela výjimečně mezi agresory

• Vedení rozhovoru

- a) s obětí - volba otázek otevřených, projektivních a s otevřeným koncem
  - metoda aktivního naslouchání, povzbuzování, objasňování, parafrázování, zrcadlení pocitů, shrnutí, uznání
- b) s agresorem - užití tzv. výslechových praktik - „povození na kolotoči“ (zasypání otázkami), znejišťování (vyvolání dojmu, že vše už víme), odnímání důvěry (pochybnosti o pravdivosti jeho

výpovědi), vzbuzování protireakce (podněcování k pravdivé výpovědi a přiznání)

- Náprava

- potlačení příznaků onemocnění skupiny
- zastavení šikanování, obnovení platnosti norem, zabezpečení ochrany obětí

Metoda vnějšího nátlaku

1. a) individuální pohovor – u zárodečných podob – pedagogický nátlak mezi „čtyřma očima“ nebo setkání třídního učitele, agresora a jeho rodičů
b) komisionální pohovor – u vážných případů počátečních a vždy u pokročilých stadií
2. oznámení o potrestání agresorů před celou třídou
3. ochrana oběti (zajištění bezpečí, stálý kontakt s rodiči, případně zprostředkování péče v odborném zařízení)

- Opatření

1. práce s agresorem, případně zprostředkování péče např. v PPP, SVP, u jiných odborníků – klinického psychologa, psychiatra, psychoterapeuta
2. výchovná opatření – a) napomenutí TU, důtka TU, důtka ŘŠ
b) snížení známky z chování
3. v mimořádných případech - doporučení rodičům o dobrovolném umístění dítěte v SVP nebo diagnostickém ústavu
- podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu

b) ***pokročilé onemocnění***

- Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti
- Zalarmování dalších pedagogů a domluva na spolupráci a postupu vyšetřování
  - při zjištění pokročilé šikany je na místě přerušit výuku a domluvit se, kdo a co bude dělat
  - žáky nenechat bez dozoru
- Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
  - zajištění průběžného hlídání celé třídy

- Pokračující pomoc a podpora oběti
- Ohlášení policii
- Strategie vyšetřování:
  1. Rozhovor s obětí a informátory.
  2. Nalezení vhodných svědků.
  3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.
  4. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.
- Taktika vyšetřování
  1. *Zahřívací předkolo*
  2. *Monolog*
  3. *Dialog*
  4. *Konfrontace*
- Náprava a léčba
  - realizace metody *Vnějšího nátlaku*
  - léčba ve specializovaných zařízeních (diagnostické ústavy, SVP aj.)
- Spolupráce s odborníky (PPP, SVP, Policie ČR, orgány sociálně právní ochrany dítěte)

Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

1. Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamoceny, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpusobovací konflikty nejsou vzácností!)

2. Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by se telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.
-

Stádia šikanování

Motto: Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj.

První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

Michal Kolář

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šifitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „vírem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozdělení na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře, 1990, 1996, 1997, 2000 aj.

Příklady šikanování

1. Případ: Zpověď oběti počátečního stadia šikanování (doslovný přepis)

- nadávaj mi
- dělaj mi naschvály
- maj na mne poznámky když přijdu po nemoci
- rejpať do mne
- když se učitel rozhoduje koho vyzkoušet tak mu poraděj mne
- když nejsem ve škole říkaj učitelům, co není pravda
- když něco provedou, snaží se to svalit na mne
- když se učitel zeptá jestli někdo má tahák, hned se všichni ozvou, že mám já
- vo hodině, když písemka, tak zničeho nic se ozve abych neopisoval
- všichni maj strašnou radost když dostanu špatnou známku
- když jsem služba, tak všichni udělaj ve třídě nepořádek
- nepouští mne mezi sebe když si povídají
- když si řeknu o sešit tak řeknou, že ho nemají dopsanej a pak ho pučej někomu jinému
- ve frontě na oběd mne předbíhají
- když je ve třídě smrad tak hned řeknou že jsem si prd
- povyšujou se nade mne
- Nic mi nepučej
- když něco udělám, hned to všem řeknou
- plívou mi na židli a na všechny ostatní, abych si nemohl najít jinou
- na výtvarce si ode mne vezmou štětec a nic mi neřeknou a maj z toho strašnou srandu, když ho hledám
- když v matice někdo počítá na tabuli, tak mu raděj a řeknou mu i výsledky. Ale mně ne. Když už mi poraděj, tak špatně
- někdy mi tašku zamknou do skříně a říkaj že od ní nemaj klíč
- když se učitel zeptá kdo chybí tak místo mého jména řeknou nějakou nadávku

Případ: „Premiantka třídy“ – za určitých okolností se může stát obětí šikany kterékoli dítě.

Půvabná třináctiletá dívka, premiantka třídy závodně hrající tenis, se stala terčem kritiky a nemilosti skupiny spolužáků. Nedokázala se zapojit do společné zábavy, snad působila poněkud křečovitě a byla příliš orientována na výkon. To však neopravňovalo zdatného a

oblíbeného chlapce, aby jí dlouhodobě fyzicky ubližoval. Jelikož ale ona byla zdatná a odvážná dívka, pokoušela se mu někdy postavit a vrátit mu způsobené příkoří, ovšem proti jeho brutalitě neměla šanci. Schytala od něj tvrdé rány a kopance. Nikdo se jí nezastal. Po takovém střetu často plakala. Rodiče a učitelé se nikdy o jejím trápení nedověděli. Obětí agresivity tohoto „gentlemana“ se krátkodobě staly dvě další dívky s výborným prospěchem. Po příchodu nového žáka, který byl jednoznačně nejsilnější a přitom povahově mírný a jemný, násilí zmíněného chlapce ustalo.

Je zajímavé, že dívka, která se mi s tímto příběhem svěřila a kvůli níž jsem navázal spolupráci s mimořádně obětavou výchovnou poradkyní, si po delší době téměř na nic nevzpomněla. Její bolestivé vzpomínky byly vytěsněny mimo vědomou oblast. (Kolář M.- Bolest šikanování)

Doporučená literatura z oblasti školního šikanování

Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.

Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.

Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.

Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.

Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR.

Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: sborník metod. Praha, IPPP.

Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.

Kolář, M. (2007). Český školský program proti šikanování. Perspektivy. In: Sociálna prevencia. Bratislava: Národné osvetové centrum.

Kolář, M. (2007). Český školní program proti šikanování. Právo a rodina č.3/2007

Kolář, M. (2006). Jak na šikanu? Psychologie dnes 2 (12), 16-18

Kolář, M. (2005). Devět kroků při řešení počáteční šikany aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3-7.

Kolář, M. (1998). Soudce Lynch na českých školách? Vyšetřování a léčba specifických typů šikan; in Sborník „Prevence šikanování ve školách“, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha.